

וברצועת עזה, ובין שגרת החיים הישראלית והאינטרסים הלאומיים-ביטחוניים של ישראל. חמו אינו יכול לנתק את תפקידו העיתונאי מזוהותו הישראלית והוא מנסה ליצור גשרים בין הנרטיבים הסותרים ולהביא לידיעת הציבור הישראלי את התהליכים המתרחשים בצד השני.

בספר הביכורים שלו מבקש אוהד חמו, כתב לענייני פלסטינים בערוץ 12 זה יותר מעשרים שנה, להציג לקוראות ולקוראים הישראלים רבדים שונים בחברה הפלסטינית ואת האופן שבו היא התעצבה ביחס לסכסוך הישראלי-פלסטיני.

הספר מורכב ממבוא ומתשעה פרקים, אשר כל אחד מהם מתמקד בתופעה או בתנועה משמעותית (למשל מחנות הפליטים ופיגועי ההתאבדות) ובוחן את התפתחותה והשפעתה כיום. בפרקים משולבות שיחות של הכותב עם מרואיינים שונים, כמו גם רקע היסטורי והקשרים חשובים. בכל פרק יש מספר בני שיח וכל אחד מהם מוסיף להבנת הקוראים באשר לתופעה המתוארת. חמו מבהיר במבוא שאין זה ניסיון לכתיבת מאמר אקדמי, אלא "מטרתי היא לספר על הפלסטינים מנקודת מבט אישית לגמרי" (ההדגשה במקור) שנשענת על מפגשים, שיחות ולעיתים על קשרים וחברויות יוצאי דופן שנטוו במשך כמעט שני עשורים" (עמ' 15-16). חשוב לציין בהקשר זה שאין בספר בנות שיח והספר מתמקד כמעט כולו בדוברים גברים, ובכך כמובן אינו מייצג את תפיסות עולמן של נשים פלסטיניות, המהוות גם הן חלק אינטגרלי מהחברה הפלסטינית ומהסכסוך. פרק המבוא נפתח בסצנה של פחד, שככל הנראה משקפת את תחושותיו של הישראלי הממוצע כאשר הוא מוצא את עצמו נכנס לשטחים הפלסטיניים שלא במתכוון, וברמה המטאפורית היא משקפת את היחסים המתוחים עם שכנינו הפלסטינים. לכל אורך הספר חמו אינו מתיימר להיות כותב אובייקטיבי או צופה מן הצד, אלא הישראליות שלו היא חלק מרכזי באופן שבו הוא ניגש לבני שיחו ומציב בפניהם שאלות שמעניינות את הציבור הישראלי. עם זאת, חלק מבני שיחו בוחרים לשוחח עימו דווקא בגלל ישראליותו וגם בזכות היכולת שלו להעביר את המסרים שלהם החוצה, והוא דואג להביא את הדברים בשם אומרם, עם הקשר ורקע וכמעט ללא שיפוטיות.

אחד מפרקי הספר הבולטים הוא "האסירים הביטחוניים – מן ג'וא" (כך במקור), המתמקד בתפקידם של האסירים בחברה הפלסטינית ובתהליכים שהם עוברים בכלא הישראלי, כולל היכרות מעמיקה עם ישראל, תולדותיה והשפה העברית. זווית מעניינת שעולה

השיבה ל-87': הלאומיות הפלסטינית בתהליך חזרה לאחור נועה שוסטרמן

המכון למחקרי ביטחון לאומי – אוניברסיטת תל אביב

שם הספר: **פני השטח – הפלסטינים:**

מבט מבפנים

מחבר: אוהד חמו

הוצאה: כתר

שנה: 2020

מס' עמודים: 296

בספר הביכורים שלו מבקש אוהד חמו, כתב לענייני פלסטינים בערוץ 12 זה יותר מעשרים שנה, להציג לקוראות ולקוראים הישראלים רבדים שונים בחברה הפלסטינית ואת האופן שבו היא התעצבה ביחס לסכסוך הישראלי-פלסטיני. חמו, שכחלק מתפקידו "חי" את השטחים הפלסטיניים, מאגד את חוויותיו העיתונאיות במטרה לספר את סיפורו של המשבר שהחברה הפלסטינית נמצאת בו – משבר חברתי ומדיני עמוק שבמסגרתו עולה השאלה מה צופן העתיד עבור התנועה הלאומית הפלסטינית. המחבר משלב בין חוויותיו כעיתונאי הדובר את שפת המקום ובין זהותו הישראלית באזור עוין. בניגוד לעיתונאי זר, ישראליותו של חמו מזכירה לקוראים את הסכנה שהוא נמצא בה וכן את הקשר הגורדי בין מה שקורה "שם", ביהודה ושומרון

בארצות הברית, אך חייו הקודמים ורכושו כאילו נמחקו ונגזר עליו גזר דין מוות בעזה. כיום הוא מתגורר בישראל וחש זנוח, שקוף ומפוחד (עמ' 239–244).

החלק החשוב ביותר בספר, שגם קושר את כל הסיפורים השונים והתופעות המתוארות, הוא פרק הסיכום הדין ברעיון 'השיבה ל-87'. בשנת 1988 הכריז יאסר ערפאת בכינוס המועצה המחוקקת של אש"ף באלג'יר על הקמתה של מדינה פלסטינית בגבולות 1967. משמעות הדבר הייתה הכרה בקיומה של מדינת ישראל לצידה של המדינה הפלסטינית. הכרזה זו היוותה את הבסיס להסדרים בין ישראל והפלסטינים, שכן היא שיקפה חזון של שתי מדינות זו לצד זו. אך כפי שמתאר חמו, התקפות של הכרזת העצמאות הפלסטינית דועכת. המדינה הפלסטינית אינה קיימת וסיכויי התקיימותה בעתיד פוחתים ככל שמתרבים היישובים היהודיים ביהודה ושומרון, וככל שהפלסטינים מוצאים עצמם נסמכים יותר ויותר על ישראל לצורך פרנסה.

חמו חותם את הספר בשיחה עם ד"ר סעיד זידאני, אינטלקטואל פלסטיני המתגורר ברמאללה, בנושא השאיפה הלאומית הפלסטינית. זידאני מודה שרעיון שתי המדינות היה פשרה היסטורית שנולדה מתוך ההבנה שישראל היא עובדה קיימת, אך השאיפה תמיד הייתה לשיבה לכל חבלי המולדת. לדבריו, כעת הפשרה הזו כבר אינה רלוונטית ולכן יש חזרה לרעיון של מדינה אחת, אך בפורמט שונה. אם בשנות ה-60 השאיפה הייתה מדינה פלסטינית, הרי כיום הפלסטינים מבקשים שתהיה זו מדינת כל אזרחיה עם שוויון זכויות ליהודים ולפלסטינים. בהמשך דבריו הוא מבהיר שהחזרה לרעיון המדינה האחת הוא שיקוף של אכזבה מהמציאות ההסדרית אחרי הסכמי אוסלו, אך גם אכזבה מהרשות הפלסטינית (עמ' 278–281). חמו מייטיב לתאר זאת במילותיו: "אם בעבר הצדק ההיסטורי אמור היה להתממש על חשבון מדינת ישראל, הרי שכיום התקווה של רבים היא שהוא יתממש איתה ובתוכה" (עמ' 276). חשבו לצייין בהקשר זה שסקרי דעת קהל פלסטיניים אינם עולים בקנה אחד עם דבריו של זידאני, והם מצביעים על מתח בתמיכה הפלסטינית בפתרון הסכסוך במדינה אחת (קרי מדינה דו-לאומית לישראלים ופלסטינים) או שתיים (קרי היפרדות לשתי מדינות לשני העמים, ישראלית ופלסטינית). מצד אחד אכן קיימת ירידה דרמטית בירידה בתמיכה ברעיון שתי המדינות,¹ אך הדבר אינו מתורגם ישירות לתמיכה בחזון חלופי של מדינה אחת.²

לסיכום, ספרו של אוהד חמו הוא חלון עבור הקוראים הישראלים, שמבעדו נשקפים תהליכים שעברו ועוברים על החברה הפלסטינית. הוא מציף סוגיות מורכבות כמו פיגועי התאבדות ומחנות פליטים, שהציבור

בפרק היא נושא החינוך והתנאים שהאסירים הביטחוניים זכאים להם. לדידם של בני שיחו, חלקם בכלא כיום וחלקם משוחררים, התהליך החינוכי בכלא הוא בעל אפקט מממן שחושף את האסירים לצדדים בישראל שלא הכירו. בכלא הישראלי האסירים הביטחוניים קוראים ספרים קנוניים על ציונות ועל הנרטיב הישראלי, לומדים עברית, רואים ערוצי חדשות ישראליים ואף לומדים לתארים לפי תוכניות הלימודים של המועצה להשכלה גבוהה בישראל. האסירים, שרובם מגיעים לכלא בגיל צעיר וההיכרות שלהם עם החברה הישראלית התמקדה ברכיבי הסכסוך, נחשפים לעולמות תוכן ולרעיונות שמפגישים אותם עם מציאות שלא הכירו. כאשר הם משתחררים מן הכלא הם זוכים לכבוד רב בחברה הפלסטינית ובהמשך אף משתלבים בממסד. הקרבתם אף נותנת להם זכות יתרה שאין לאחרים בחברה הפלסטינית, והיא הבעת עמדה נוקבת וביקורתית כלפי ההנהגה. לדידו של חמו דווקא האסירים המשוחררים, אלה שפעלו בעבר כדי לפגוע בישראל ובישראלים, הם פוטנציאל המנהיגות הפלסטיני שיכול להביא לסיום הסכסוך.

ספרו של אוהד חמו הוא חלון עבור הקוראים הישראלים, שמבעדו נשקפים תהליכים שעברו ועוברים על החברה הפלסטינית.

פרק חשוב נוסף הוא על משתפי הפעולה והקרע הזהותי שהם נתונים בו. לאיסוף המודיעין חלק חשוב בשמירה על הביטחון הישראלי ולשם כך נדרשים סייענים, אשר סיבותיהם "לחצות את הקווים" נחלקות בין מניעים אישיים (כגון קידום עצמי, קבלת כסף או אישורי עבודה, סיוע לבני משפחה) ומניעים אידיאולוגיים, כולל הזדהות עם ישראל. תהיה סיבתם אשר תהיה, לאחר חשיפתם החברה הפלסטינית מוקיעה אותם, במקרה הטוב, והם עוברים לגור בישראל, ובמקרה הגרוע הם נרצחים. לסייענים קשה מאוד להשתלב בחברה, הם מוצאים את עצמם לא פעם בשולי החברה, מתקשים להתפרנס ונושאים אות קין על מצחם. דוגמה אחת שחמו מביא בספר היא של פ', המתגורר בבית הרוס באזור תעשייה בישראל יחד עם שוהים בלתי חוקיים אחרים. למרות שיתוף הפעולה שלו הוא לא קיבל מעמד בישראל ונהנה מאישור שהייה זמני העומד לפוג, ובה בעת הוא מקבל שיחות טלפון מאימות מהמוח'בראת (המודיעין) הפלסטיני (עמ' 237–239). מוזכר גם סיפורו של כ', איש עסקים עזתי שעבד מול ישראל וכך התגלגל לסייע בחיסולו של יחיא עיאש. המערכת הישראלית עמדה בהבטחותיה והוא קיבל הזדמנות לחיים חדשים

נועה שוסטרמן היא חוקרת ורכזת התוכנית ליחסי ישראל-פלסטינים במכון למחקרי ביטחון לאומי. היא בעלת תואר ראשון בתוכנית פכ"מ (פילוסופיה, כלכלה ומדעי המדינה) מהאוניברסיטה העברית ותואר שני ביחסים בינלאומיים עם התמחות במזרח תיכון מאוניברסיטת ניו יורק (NYU), במסגרת מלגת פולברייט של מחלקת המדינה האמריקאית. טרם הצטרפותה למכון למחקרי ביטחון לאומי בשנת 2019 הייתה עמיתת מחקר ותקשורת בפורום למדיניות ישראל (Israel Policy Forum) – מכון למחקר מדיניות הנמצא בניו יורק. לפני כן עבדה במספר תפקידים בגופי תקשורת ישראלים. noas@inss.org.il

הערות

- 1 סקר דעת הקהל של ד"ר ח'ליל שקאקי (PCPSR) מ־13 בדצמבר 2022 מצא ש־32 אחוזים תמכו ברעיון שתי המדינות ו־66 אחוזים התנגדו; בשאלה אחרת 69 אחוזים ציינו שאינם מאמינים כי פתרון שתי המדינות אפשרי למימוש, בשל התרחבות ההתנחלויות ביהודה ושומרון.
- 2 סקר דעת הקהל של ד"ר ח'ליל שקאקי (PCPSR) מ־13 בדצמבר 2022 מצא ש־26 אחוזים תמכו בפתרון של מדינה אחת ו־71 אחוזים התנגדו; בשאלה על מדיניות פלסטינית מועדפת ליציאה מן הקיפאון המדיני, רק 27 אחוזים תמכו בנטישת פתרון שתי המדינות והחלפתו בפתרון מדינה אחת.

הישראלי מכיר ברמה שטחית, אך חמו חותר להכניס אליהן תוכן, עומק והבנה. הספר כתוב בשפה ברורה ובגובה העיניים וקריאתו מהנה אם כי מטרידה, שכן הוא מצריך התבוננות על מציאות מורכבת – על החברה הפלסטינית והתהליכים הפנימיים החלים בה כמו גם על האופן שבו הפלסטינים תופסים את ישראל ומושפעים ממנה – ומזהיר מפני הסכנה הגדולה ביותר, אליבא דחמו – מחיקת הגבולות ואיחוד השטחים הפלסטיניים עם ישראל. חוסר היכולת לקדם היפרדות גיאוגרפית פלסטינית-ישראלית או להציב אופק מדיני בר-מימוש משפיע על התפיסות ועל הרצונות של הציבור הפלסטיני, שזונח לאיטו את השאיפה להקים מדינה נפרדת. אין פירוש הדבר שמדובר בכניעה או בזניחה של הרעיון הלאומי, אלא בתפיסה שלפיה לישראל לא תהיה ברירה אלא לתת לפלסטינים שוויון זכויות. דווקא האסירים המשוחררים, אלו שהיו מוכנים להקריב למען המטרה הפלסטינית ושילמו על כך מחיר, אך גם התאפשר להם להביט בחברה הישראלית, מביעים בספר עמדה מפוכחת ומזהירים מפני הסכנות הצפויות במדינה אחת.